

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Паламарчук Ольги Миколаївни «Психологія розвитку екологічно орієнтованої підприємницької діяльності», подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

На підставі вивчення автореферату, дисертації та наукових праць О.М.Паламарчук, опублікованих за темою дисертації можна констатувати, що обрана тема дисертації є актуальною в науковому та практичному сенсі. Як відомо, заради прибутку чимало підприємців ладні вчиняти навіть злочини, за принципом – «після нас хоч потоп».

Визначаючи актуальність теми дослідження, варто зазначити, що вона виконується згідно із планом науково-дослідних робіт лабораторії екологічної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України в межах НДР «Еколого-психологічні чинники якості життя в умовах розвитку сучасного суспільства» (0107U001225), «Соціально-психологічні особливості становлення екологічно орієнтованого способу життя особистості» (державний реєстраційний номер 0111U000358) та спрямована на вирішення проблем, визначених Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»

Тема дисертації затверджено у встановленому порядку на засіданні вченої ради Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (протокол № 4) від 15 квітня 2010 р. і узгоджено бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень в галузі педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 23 грудня 2014 р.).

Мета, задачі та предмет дослідження сформульовані загалом коректно.

Аналізуючи висунуті здобувачкою гіпотези, варто зазначити, що поняття відповідальності може розглядатися в психологічному, моральному та правовому сенсі. Останній напрямок представлений в докторській дисертації

О.В.Кобеца, захищеній у присутності теперішніх моїх співопонентів декілька місяців тому в Харківському національному університеті ім. В.Н.Каразіна,

Методи дослідження адекватні меті та завданням дослідження, вони забезпечили можливість проведення пілотажного і констатуючого досліджень екологічної свідомості суб'єктів підприємництва, і отримати нові теоретичні та емпіричні дані про особливості її становлення та трансформації у процесі професіоналізації; виявити детермінанти психологічної готовності до екологічно орієнтованої підприємницької діяльності та опрацювати технологію екологічно орієнтованого проектування бізнесу в сучасних умовах.

Дослідження проводилося упродовж 2008–2014 рр. На різних етапах у ньому брали участь 323 особи: як нині діючі суб'єкти підприємництва, так і майбутні суб'єкти підприємництва, але характеристика вибірки має бути виписана більш детально – йдеться не тільки про вік, стать чи освіту суб'єкта підприємництва, але і його різновиди, адже відомо, що найбільшу шкоду довкіллю завдає добувна та переробна промисловість, а найменшу – легка, високотехнологічна та сфера послуг.

В авторефераті та вступі до дисертації досить ґрунтовно розкрита наукова новизна рецензованого дослідження, отже немає необхідності її повторювати. Із задоволенням констатую, що все, про що пише тут автор, дійсно є новим для загальної психології. Разом з цим, деякі положення, які, на думку авторки, отримали подальшого розвитку (наприклад, зміст понять «екологічне середовище» «екологічний потенціал», «екологічна діяльність». тільки задекларовані, але не розкриті змістовно.

Найбільш цікавими для мене результатами дослідження стала розроблена О.М.Паламарчук концептуальна модель розвитку екологічно орієнтованої підприємницької діяльності, яка ґрунтується на психологічній теорії діяльності та передбачає зміну існуючих норм та стереотипів соціально-економічної діяльності у бік екологічності; визначає шляхи формування привабливості екологічно орієнтованої діяльності для суб'єктів

підприємництва. Застосування глибинних інтерв'ю та фокус-груп, низки опитувальників дозволило зібрати цікавий матеріал, що детермінант поведінки підприємців.

О.М.Паламарчук доведено, що психологічна технологія розвитку екологічно-орієнтованої підприємницької діяльності має будуватися як процес поступового просування суб'єктів підприємництва від усвідомлення власної екологічної відповідальності через проектування еколого-економічного бізнесу до екологічної компетентності і еколого-економічного самоконтролю в практичній діяльності.

Практичне значення дослідження переважно пов'язане із навчанням майбутніх суб'єктів підприємництва, що підтверджують акти впровадження від 10 ВНЗ та кількох підприємств.

Матеріали дисертації пройшли достатню апробацію на 18 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях; викладені у 34 наукових працях. Із них: 1 одноосібна монографія, 23 статті у наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, з яких 5 – одноосібні статті у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз й 10 статей в інших наукових виданнях та збірниках матеріалах конференцій.

Дисертація написана українською мовою в науковому стилі. Загальний обсяг дисертації – 499 с., основний текст – 413 с. Список використаних джерел налічує 540 найменувань, з них – 53 іноземними мовами. Дисертація добре проілюстрована й містить 12 таблиць на 9 сторінках та 16 рисунків на 15 сторінках., математичний апарат в ній використано кваліфіковано та доречно.

Структура розділів відповідає поставленим завданням і є логічною. Загалом дисертація справляє враження самостійної завершеної наукової праці на актуальну в теоретичному та прикладному аспекті тему, яка виконана у відповідності до сучасних вимог.

Анотування адекватно відбиває зміст дисертації. Науковий рівень та оформлення дисертації та анотування відповідають встановленим вимогам.

Заслужують на увагу результати констатуючого експерименту. Так, за результатами емпіричного дослідження виявлено недостатній рівень розвитку екологічно орієнтованої підприємницької діяльності. Констатовано, що значної корекції потребує усвідомлення суб'єктами підприємництва життєвої проблеми необхідності включення у власну діяльність екологічні інновації. Це свідчить про психологічну неготовність суб'єктів підприємницької діяльності до прийняття системного екологічного нововведення та побудови на цій основі власної моделі екологічно орієнтованої підприємницької діяльності.

В основу програми «Екологічного становлення суб'єктів підприємницької діяльності» покладено ідею забезпечення цілеспрямованого впливу на майбутніх суб'єктів підприємницької діяльності у процесі фахової підготовки з метою створення і реалізації сприятливих умов для формування у них еколого-економічного професіоналізму. Програма ґрунтується на принципах добровільності та мотивованої участі; системності та наочності; реалізації партнерських взаємин; усвідомлення та рефлексивного переживання; проблемності; професійної спрямованості; науковості та доступності. Досить цікаво з навчально-методичної точки зору виглядають програмні заходи еколого-професійного розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, які пропонуються студентам ВНЗ, серед яких варто відзначити авторське спеціально організоване еколого-орієнтоване професійне навчання (СОЕОПН).

У концентрованому вигляді результати дослідження представлені висновками, які справляють позитивне враження. Завершують дисертацію додатки, в яких наведена корисна для розуміння фактичної основи дослідження інформація й статистичні розрахунки. Автореферат відображає основні положення дисертації. Науковий рівень та оформлення дисертації та автореферату відповідають встановленим вимогам

Даючи позитивну оцінку обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності, наукової новизни та практичної цінності, слід зауважити, що вона не позбавлена певних недоліків та положень дискусійного характеру.

1. Психологічна характеристика підприємницької діяльності не може бути достатньою без урахування її загальноприйнятої класифікації за формами та видами, за масштабами (малий чи середній бізнес, великі корпорації), прибутковості. Дослідженням охоплені різні категорії підприємницької діяльності, але відмінності між ними подеколи не прослідковуються.

2. Бажання споживачів отримувати екологічно «чисті» товари чи послуги заявлене авторкою на рівні гіпотези, але його наявність не була досліджена емпірично. Підприємницька діяльність представлена одною стороною – підприємцями, споживачі фактично залишився за межами дослідження.

3. Привабливість підприємництва визначається очікуваним прибутком, який може бути високим тільки при малих накладних витратах, за умов економічної та політичної нестабільності отримати інвестиції в перспективні напрями бізнесу практично не можливо. Навряд чи підприємці, орієнтовані на збагачення, будуть дбати про екологію країни, з якою планують виїхати. У зв'язку з цим варто було більше уваги приділити правосвідомості підприємців, ролі екологічного права, державного контролю за його дотриманням як чинників еколого-економічного самоконтролю (через вірогідні штрафи, кримінальну відповідальність).

4. Якою б універсальною не була програма еколого-професійного розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, в умовах ВНЗ різного профілю (педагогічного, медичного, агротехнічного тощо), вона має бути варіативною. Ця варіативність в дисертації належним чином не представлена.

5. Рецензовану роботу міг б урізноманітнити аналіз психологічних причин грубого порушення окремими суб'єктами підприємницької діяльності екологічного законодавства чи певних державних норм та стандартів виробництва.

Наведені зауваження та міркування дискусійного характеру не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої праці.

Головні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, справляють враження оригінальних, достатньо аргументованих та практично корисних.

Вважаю дисертацію Паламарчук Ольги Миколаївни завершеним науковим дослідженням, яке містить теоретичне й експериментальне обґрунтування шляхів удосконалення розвитку екологічно орієнтованої підприємницької діяльності.

Дисертація «Психологія розвитку екологічно орієнтованої підприємницької діяльності», подана на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології відповідає паспорту спеціальності, є самостійно виконаним, завершеним дисертаційним дослідженням, яке відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступеней і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567) до докторських дисертацій, а його авторка Паламарчук Ольга Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Офіційний опонент

професор кафедри педагогіки та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ
доктор психологічних наук, професор

 С.І. Яковенко

Перший проректор
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
полковник міліції

 С.В. Албул